

A reneszánsz-kori zene

A reneszánsz kor az európai zene történetében - csakúgy, mint más művészetek, az irodalom, a festészet, a szobrászat esetében - megújulást, újjászületést jelentett. A középkor uralkodó vallásos szemléletét felváltotta az ember nagyszerűségét hirdető új eszmény, a humanizmus.

A XIV. század zenéjét egységesen *Ars Nová*-nak (~ Új Művészetnek) nevezzük. E korszak előtt az *Ars Antiqua*, a Régi Művészet volt a meghatározó. Az *Ars Nova* elnevezés Phillipe de Vitry (1291 - 1361) zeneelméleti könyvének címéből ered, amelyet az 1320-as években írt. Phillipe francia teoretikus, polihisztor, Petrarca barátja volt. Ebben a könyvében egyebek mellett a kottairás megreformálására tesz javaslatot. Az ő változtatásaival a hangjegyzírás egyszerűbbé vált. Bonyolultabb ritmusképletek kifejezésére is lehetőség nyílt, szabályozta a kisebb értékekviszonyát, és rendszerezte az ütemnevek jelzémódját, ezzel megteremtette a *semiminta* értékét.

Fő művei: *Le molin de Paris* (~ Párizs malma), amely a leírt hangszeres zene kezdete; *Se je chant mains*, ami vokális mű, a *chasse* műfaj sajátosságai fedezhetők fel benne, és a polifón szerkesztés egyik csírája. Egyéni stílusára jellemző a széles íveltségű melodika, az egységes, folyamatos írásmód, és az egyszerű dalszerű szerkesztés. Egyetlen bizonyítható motettáőja a *Cod. Ivrea Nr. 37*. Megalkotta az izoritmikus motettát, a XIV. század tipikus műfaját.

A reneszánsz zenei "találmánya" a polifón szerkesztési mód. E szerkesztési stílus a németalföldi iskolákból indult ki, és jutott el Itáliába. Abban különbözik elődjétől, a homofón szerkesztéstől, hogy a homofóniában nem egyenrangúak a szólamok, a mellékszólamok a főszólamnak vannak alárendelve, ezeknek szinte csak hangzattöltő szerepük van. A különböző szólamok egyszerre szólnak, ritmusuk közt nincs eltérés. Ezzel ellentétben a polifón szerkesztésű művek szólamai önálló dallamvezetésűek, egymást imitációs rendben követik. Ennek megfelelően vannak hígabb és sűrűbb részek aszerint, hogy egyszerre hány szólam szól. Ezt a stílust Palestrina-stílusnak nevezzük.

A XIV - XVII. századig terjedő időszak uralkodó többszólamú, világi műfaja a madrigál. Szoros kapcsolatban állt az irodalommal, szövegeit legtöbbször a kor nemzeti nyelvű szerelmi költészetéből merítették. A madrigál első korszaka a firenzei *Ars Nova* szerzőkhöz (P. Casella, J. di Bologna, L. Gherardello, G. da Cascia) köthető. A műfaj "aranykora" a XVI. századra tehető, amikor kialakult az ún. klasszikus madrigál. A bonyolultabb, mozgékonyabb szólamtechnika, és az elvontabb, szinesebb, individuálisabb költői tartalom jellemzi.

A kor egyházi műfaja a motetta. Rövidebb terjedelmű, mint a mise, latin nyelvű, bibliai szövegekre íródott, többszólamú kórusmű. A XIV - XV. században megjelent a madrigál

dallamok hangszeren játszása, amelyet intavolávióknak nevezünk. Itt már csak a felső szóla vokális, a többi hangszeres.

A reneszánsz kezdetén a zenészek rögzített (pl.: gregorián) dallamra írt kompozíciókat, és ún. variációs sorozatokat játszottak. Később jelentek meg az újabb műfajok:

☞ *a toccata* (~ érintés) megkomponált rögtönzés. Eredetileg a hangszer játéklehetőségeinek kipróbálására, az ujjak bejáratására találták ki az előadók - ezért nevezik a prelúdiummal együtt improvizációs műfajnak. Az első lejegyzett toccáták Francesco de Milano toccátái (1536). A XVI. század végének olasz orgona-toccátái a miséken a hangadást szolgálták.

☞ *a prelúdiumok* a hangszeres művészek azért találták ki, hogy felhívják a közönség figyelmét a következő darabra, illetve elfedjék a hangolást. Ezzel határozták meg a következő darab hangnemét is.

A XIV. századi francia zene legjelentősebb képviselője Guillaume de Machaut (1300- 1377). Írt világi és egyházi zenéket is. Az egyházi műfajok közül elsősorban motettákat (háromszólamú motett) és misét is. 4. számú motetikus miséje az első teljes egészében megírt ilyen műfajú mű volt. Itt a két duettező felső szólam hangzása a meghatározó. A misét a szerzők állandó szövegre, de az adott kor stílusjegyeit beépítve írták. Állandó részei: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*. A reneszánszban a misekompozíció gyakori formája a *cantus firmus*, ahol valamennyi tétel a dallamra épül. Machaut 1362-ben ismerkedett meg Péromie D'Armentiéres-vel, kinek ihletésére írta *Voir dit* című könyvét, miben levelek, *ballaták* és *rondók* (nyolc soros költemények) szerepeltek.

A reneszánsz kor hangszerei meghatározóak voltak a műfajok kialakulásában: fúvósok (görbe kürt, oboa, dulcián); vonósok (hegedű, brácsa, gamba); billentyűsök (csemballó, clavichord) és ütősök (dobok, cintányér, triangulum).

A francia zeneművészetben fontos volt a táncok szerepe (*Allemande, Courante, Sarabande*). Ezek közül talán a legismertebb a menüett. Ez a tánc Poitou vidékéről származik. A hagyomány szerint XIV. Lajos táncolta Lully zenéjére 1653-ban. A francia udvarban a táncrend végére került a *braule* és *gavotte* után. Páros tánc, stilizált formákkal.

Forrás

Bockhaus és Rumann: Zenei Lexikon

Zenemű, Budapest, 1983.

Szabolcsi Bence: Zenei Lexikon

Zenemű, Budapest, 1968.

Szabolcsi Bence: A zene története

Zenemű, Budapest, 1974.

Molnár Csaba

